

پارک ملی سیاه‌کوه:

پارک ملی سیاه‌کوه محدوده‌ای به وسعت تقریبی ۸۰ هزار هکتار ازاراضی غرب منطقه‌ی حفاظت شده‌ی سیاه‌کوه است که در سال ۱۳۸۶، سطح حفاظتی آن ارتقاء یافته است. غنای زیستی زیستگاه‌ها و رویشگاه‌های پارک نسبت به منطقه‌ی حفاظت شده سیاه‌کوه موجب شده تا توان تشکیلاتی - اعتباری اداره کل حفاظت محیط زیست استان یزد بیشتر بر روی پارک ملی سیاه‌کوه متمرکز شده و تاکنون تلاش‌های زیادی جهت حفظ و بهبود وضعیت طبیعی و زیستی منطقه به عمل آمده است.

موقعیت جغرافیایی

پارک ملی سیاه‌کوه در محدوده‌ی ما بین استان‌های یزد و اصفهان و حد فاصل $51^{\circ} 47' 53''$ تا $26/8''$ $54^{\circ} 9'$ طول شرقی و $32^{\circ} 41' 25''$ تا $35/6''$ $33^{\circ} 03'$ عرض شمال واقع گردیده است. بخش‌های جنوبی این منطقه از نظر تقسیمات سیاسی کشوری در استان یزد و بخش‌های شمالی آن در استان اصفهان قرار دارد. نظر به قرارگیری کویر سیاه‌کوه در حاشیه‌ی جنوبی منطقه‌ی حفاظت شده و پارک ملی سیاه‌کوه، دسترسی به پارک ملی سیاه‌کوه صرفاً از طریق منطقه‌ی حفاظت شده سیاه‌کوه امکان‌پذیر است. از این رو دو ورودی اصلی در شمال شرقی و جنوب شرقی منطقه حفاظت شده سیاه‌کوه که هر دو از جاده‌ی آسفالتی اردکان - چوپانان منشعب می‌گردند، به عنوان راه‌های دسترسی اصلی به منطقه محسوب می‌گردند. ورودی جنوب شرقی در ۴۰ کیلومتر - چوپانان و ورودی شمال شرقی در ۱۱۵ کیلومتر جاده قرار دارد.

ویژگی‌های محیطی و طبیعی

منطقه‌ی سیاه‌کوه در پایاب حوزه‌ی یزد - اردکان قرار گرفته و هیچ ایستگاه هواشناسی در داخل محدوده قرار ندارد. لیکن بر اساس برآوردهای صورت گرفته، میزان بارندگی سالانه کل عرصه منطقه‌ی حفاظت شده و پارک ملی سیاه‌کوه، ۴۸ میلیمتر و میانگین درجه حرارت آن ۱۸ درجه سانتیگراد تخمین زده شده است.

متوسط رطوبت نسبی سالانه در ایستگاه‌های مرجع ۳۸ درصد برآورده شده و نمودارهای آمبروترمیک بیانگر آن است که فصل خشکی در منطقه بسیار طولانی (۸ تا ۹ ماه) است و فصل مرطوب تنها محدود به ماه‌های دی، بهمن و اسفند و در برخی ایستگاه‌ها فروردین است (ایران‌نژاد و همکاران، ۱۳۸۲). منطقه‌ی سیاه‌کوه دارای آب‌های سطحی و رودخانه‌ای بسیار محدودی است به طوری که رودخانه‌های موجود

همگی فصلی و موقتی بود و تنها در زمان بارندگی شدید آب دارند و در بقیه سال خشک می‌باشند. علاوه بر آن، کیفیت آب در منطقه به طور عمده پایین بوده و در دسته‌ی آب‌های لب شور تا شور قرار می‌گیرند. البته در این بین، سنگاب‌های موجود که مستقیماً از ریزش باران پر آب می‌شوند دارای آب شیرین هستند (پورمداح اردکانی، ۱۳۸۲).

در منطقه‌ی حفاظت شده و پارک ملی سیاه‌کوه ۴۷ گونه‌ی گیاهی شناسایی شده که خانواده اسفناجیان با ۶ جنس و ۹ گونه، بیشترین تعداد گونه را در بر گرفته است. شرایط خشک محیطی و اراضی با شوری بسیار بالا که گستره‌ی وسیعی در منطقه دارند، زمینه حضور بیشتر گیاهان شورپسند خانواده اسفناجیان را فراهم کرده است. در بین جنس‌های گیاهی نیز جنس شوره با دارا بودن ۴ گونه گیاهی بیشترین تعداد گونه از یک جنس را شامل می‌شود. گونه‌ی قیچ با گستره‌ی رویشی وسیع، هم در دشت‌های گچی و هم روی تپه‌ها و کوهستان‌های شمالی منطقه از بارزترین گونه‌های گچ دوست منطقه محسوب می‌گردند. از بین گونه‌های گیاهی شناسایی شده، چهار گونه‌ی گیاهی در فهرست سرخ مؤسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع قرار دارند که درجه‌ی حفاظتی آن‌ها **Lower Risk** مشخص شده است. اگر چه گونه‌های مزبور در این طبقه‌بندی جزء گونه‌های با خطر تهدید کم قرار گرفته‌اند، اما دو گونه‌ی *Salsola yazdanica* و *Acantholimon scorpus* به دلیل بومی بودن ارزش حفاظتی زیادی دارند.

علاوه بر این رویش‌های پراکنده‌ای از بادام و پسته وحشی بروی کوهستان‌های منطقه دیده می‌شود. همچنین رویش گونه‌های اسکنبیل و تاغ، تنوع گونه‌ای منطقه را قوت بخشیده است. رویش‌های طبیعی جنگلی و نسبتاً گسترده‌ی تاغ در حاشیه‌ی کویر به سمت تپه ماهورهای ماسه‌ای و کوهستان‌های منطقه از عمده‌ترین چشم‌اندازهای زیبای منطقه است که در دهه‌ی اخیر از خشکسالی و چرای غیر مجاز شتر متأثر شده و وضعیت آن در بخش حفاظت شده به نسبت پارک ملی نامناسب‌تر می‌باشد.

اضافه می‌نماید در این عرصه‌ی ۲۰۰ هزار هکتاری (منطقه‌ی حفاظت شده و پارک ملی سیاهکوه) از میان گونه‌های جانوری شناسایی شده، ۸ گونه به عنوان اولویت حفاظتی مطرح است. ولی در میان آن‌ها یوزپلنگ، کاراکال، شاه‌روبه و گربه شنی دارای اهمیت بیشتری هستند.

لازم به ذکر است؛ مطالعات اخیر (سرهنگ زاده ۱۳۹۴) نشان داده زیستگاه‌های واقع در بخش جنوبی فصل مشترک منطقه حفاظت شده و پارک ملی سیاه‌کوه (دشت جنوبی غربی منطقه حفاظت شده و دشت جنوب شرقی پارک ملی سیاهکوه) مهم‌ترین زیستگاه تحت حفاظت گربه شنی استان است و غالب

زیستگاه‌های این گونه که در خارج از مناطق چهارگانه محیط زیست قرار دارد در معرض خطر نابودی و هجمه‌ی توسعه قرار دارد.

عرصه مزبور تعدادی از پرندگان مهم و قابل شکار و شکارچی را در خود جای داده است پرندگان حمایت شده در سطح ملی و بین‌المللی این منطقه ۱۱ گونه اند که حائز اهمیت هستند. هوبره، سارگپه پابلند، عقاب شاهی، دال، بالابان، شاهین و دلیجه پرندگان ارزشمندی هستند که در این منطقه دیده می‌شوند. بزمجه بیابانی، سوسمار خاردم ایرانی، جکوی عنکبوتی، آگامای سرورزی خاکستری، آماگای چاپک، مارشاخدار، شترمار شیرازی، لاک پشت مهمیزدار، و جکوی دم پخ کایزرلینک از جمله خزندگان شناسایی شده در عرصه هستند.

اگر چه هم پیوندی عوامل مهم زیستی (اقليمی، ادافیکی و حیاتی) شیوه‌های سازگاری زیست‌مندان منطقه را توسعه داده، ولی قرارگیری منطقه سیاهکوه در پایاب حوزه وسیع آبریز دشت یزد- اردکان و تاثیرپذیری شدید آن از فعالیت‌های انسانی بالادست از یک طرف و کوتاه و ساده بودن شبکه‌های غذایی عرصه از طرف دیگر عوامل موثری در شکنندگی و ناپایداری شرایط زیستی منطقه به شمار می‌روند. تعدا کم گونه‌های گیاهی، خشکسالی‌های پیایی و چرای شتر در منطقه در تضعیف و تخریب پوشش گیاهی موجود و تشدید بیابانزایی عرصه دخیل بوده و نشان می‌دهد که زیست‌مندان عرصه در برابر محدودیت‌های موجود درگیر مبارزه واقعی اند. به طوری که برقراری تعادل بین توانایی ادامه حیات و بقا از یک سو و منابع بسیار محدود محیط از سوی دیگر بسیار سخت و دشوار بوده و آسیب‌پذیری پوشش گیاهی و جمعیت‌های حیات وحش در منطقه بالا می‌باشد. از اینرو نوسانات جمعیتی حیات وحش علفخوار (بویژه کل و بز) در دهه اخیر بسیار شدید بود و پوشش‌های جنگلی تاغ منطقه نیز به شدت آسیب دیده‌اند.

لازم به ذکر است پارک ملی سیاهکوه نسبت به منطقه حفاظت شده همجواریش از شرایط بهتری برخوردار است که این موضوع در درجه اول به تنوع اکوسیستمی موجود در پارک بر می‌گردد. در مجموع پارک ملی سیاهکوه اکوسیستم‌های متنوع فرعی (نظیر اکوسیستم‌های آب‌های راکد فصلی، شور، شیرین و لب شور) و طیف گسترده‌ای از اراضی خشک با درجات مختلف شوری از مناطق نیمه بیابانی تا کویری کامل و همچنین برخی از اکوسیستم‌های خشک کوهستانی را در خود جای داده است.

آب‌های راکد فصلی دق بانو، حاشیه کویر سیاهکوه، چاه پلنگ و رواناب‌های فصلی در مسیل‌های منطقه (به ویژه در تر سالیها)، محدوده‌های نیمه بیابانی دشتی در پیرامون سیاهکوه، دشت‌های حاشیه کویر

سیاهکوه، دشت های شرقی و جنوبی کوه چاه پلنگ، دشت های عقدایی و چغل تغار به همراه اکوسیستم های خشک کوهستان های سیاهکوه، یارعلی، چاه پلنگ و معراجی، تنوع اکوسیستمی خاصی را به منطقه بخشیده و امکان رشد و گسترش برخی از جوامع گیاهی و امکان زیست بسیاری از گونه های جانوری سازگار و منعطف در برابر محدودیت های زیستی را فراهم آورده است. به عبارت دیگر آثار متقابل کوهستان ها و بیابان ها در کنار هم شرایط بهتری برای زیستن در پارک ملی سیاهکوه فراهم کرده است. اگر کوه های سیاهکوه و یارعلی در حاشیه کویر و یا کوه های شمالی منطقه (چاه پلنگ و معراجی) نمی بود قطعاً شرایط سخت تری حاکم می شد و این مناطق به عنوان مناطق پایاب حوزه آبریز یزد- اردکان و متاثر از فعالیت های گسترده انسانی بالادست به مناطقی کاملاً "غیرحیاتی تبدیل می شد. در واقع کنش این دو چهره اکوسیستمی در منطقه سبب حضور متنوعی از گونه های گیاهی و جانوری شده و در سیطره اثرات کوهستان های پراکنده، شرایط سخت بیابانی تا حدی تلطیف شده و بستر قابل تحملی برای برخی گونه های سازگار بوجود آمده است.

از طرفی گلوگاه های ورود شکارچیان غیر مجاز در منطقه حفاظت شده سیاهکوه قرار دارد و به نوعی منطقه حفاظت شده سیاهکوه سپر حفاظتی و حائل برای پارک ملی سیاهکوه محسوب می گردد این دو موضوع (تنوع اکوسیستمی پارک ملی سیاهکوه و قرار گیری گلوگاه های شکار در منطقه حفاظت شده سیاهکوه) پارک ملی سیاهکوه را نسبت به منطقه حفاظت شده همجواریش ارتقاء بخشیده است.

تدوین و گردآوری: اعظم حبیبی پور (رییس اداره طبیعی)

خرداد ماه ۱۳۹۷

